

A SCHOOL READER
IN CHIMPOTO.

y
Mphoto
A

.....
38,975

SCHOOL READER
IN
CHIMPOTO.

PRINTED AND PUBLISHED BY THE UNIVERSITIES'
MISSION PRESS, LIKOMA, NYASALAND.
AUGUST, 1925.

First Edition 1925 : 500.

PART I.

LESSON I.

pa	pu	pi	pe	po
su	so	se	si	sa
le	li	lu	lo	la
ti	to	tu	ta	te

da	do	de	di	du
go	gi	ga	ge	gu
ha	he	ho	hu	hi
je	ja	ju	jo	ji

ku	ke	ki	ko	ka
mo	mu	ma	me	mi
ne	ni	nu	no	na
ro	ra	re	ri	ru

wa	wu	wo	we	wi
yu	ya	ye	yi	yo
bo	bi	bu	be	ba
chi	chu	cho	cha	che
ng'u	ng'o	ng'e	ng'i	ng'a

LESSON 2.

mba mbu mbi mbo mbe

ma-le-mbo
mbu-mba

he-mbe
mbo-li

chi-tu-mbi
mbu-no

mwa

mwe

mwi

mwa-na
mwi-ha

inwe-la
mwa-li-mu

mwi-hi
mwe-hi

bambo	yombe	mwahi	mbelo
wakanamwali	mbuhi	mbeyu	mbili
nambo	mbepo	malumbo	magambo
wakakombo	mbamba	hitumbula	wombe

Tihotola kusoma malembo ga pa chitabu. Akambumba wala watola mawo. Nawahikite ni mahombe hakiahemele hela Tahiweni mbuhi hiwili papipi ni luchi. Mwana yula akalimaye: mawoha wangi nambo muhotola kukiliuka. Bambo witu apite; yombe avi ku Lipumba; hakiahelele ku Mbamba Bay pa mwehi uni,

LESSON 3.

ngo ngi nge nga ngu

chi-tu-nga
nge-ni

pu-ngu-la
hi-tu-ngu-lu

wa-ngi
ma-te-ngo

nda ndi ndo ndu nde

ngu-nda
ndo-ngo

a-te-nde
ndi-la

mu-ndu
chi-ta ndo

kunga	sindano	ndomo	chindotolo
ngunde	ngongowa	kulangana	hingo
malango	panga	uheugaye	akungite
ndumi	mbunda	mwenga	mbanga

Akambako walukite hitunga hinawingi. Akambumba wawala ngoyi pa hingo. Wana wa school wapala sindano kutetela nguo. Wandu waMate-ngo wakungite cents hyao pa hingo. Nguku hya Yakobo hiyingila mu ngunda. Tumba muhololela kuti yaoneka steamer? Ng'oi.

LESSON 4.

nye nya nyo nyu nyi

pa-nyu-ma	ma-nyi-li-la	ny-ali
a-nyo-ngo-lo	a-ma-nye	ma-nya-hi

nja nje njo nji nju

mwa-nja	lu-ko-nji	njo-mbe
nju-gu	nche-nje-nje	nji-nga

kanyata	njala	manjano	ngonji
akanyongolo	kunyamba	mwinyo	mbunyale
nyambo	njuchi	njilisi	nyumba
liyunju	njiwa	kunyuma	chinyewelo

Nyali ya Dona iyi ichoko : utolaye yingi. Anyongolo wako ayi wakongolo. Wandu wakuhenga lihengo watola manyahi. Bwana apala kuyenda pa njinga. Chikahi cha hula wapanda njugu. Ndila ya ku nyumba ngakuoneka hino magambo ya manyahi.

LESSON 5.

nto ntu nti nte nta

mwa-na-nta-hi
nte-la

nti-ma
ntu-nda

nto-mbo

nko nka nke nki nku

nka-ta
nku-ka
nka-mba-ko

nko-ngo
nki-wa
nko-mbo

nke-ka
nke-nge-le-lo
nke-li

kwa kwi kwe

kwi-cho

lu-kwa-li

ma-kwe-le-lo

Ndomondo hinawingi hitama pa nkuka. Wa Matengo hakiabike mwanartahi ni uhembe. Mundu wa nkata ngakuhotola kututula machila. Nkiwa yula wasoma m'school ahumite ku Songea. Mbumba yula wa ku Manda alukite nkeka ni malala. Ahengi-te kwicho ni lukwali nambo atenda waka hino. Mwana wa school oyo apala kupata uwalimu akatame ni ntima unyahi.

LESSON 6.

mhe mha mhi mho mhu.

mha-ku
a-mhi-ki-le

mhu-hu

waku-mhe-nge-la
kwa mho-wi-te.

hya hyi hyo hyu hye

hya-ngu
hyu-ma

hyi-nu

hyo-me-la
hye-mbe.

mhang
kuhyima
kuhyunguluta

mhambo
kuhyota
mhano

kuhyaga
mhamilo
kuhyukana

Kwicho mhaku wangu uho-
wite. Uyi kwako? Wakuyuwa-
nila watenda kuhimana juma
ni juma kuwulikapahi pa ntela.
Kuhina mhambo kunyahi;
nambo kuhina kilo nga unyahi
Nahyungulwite pa migunda ni
nahiweni hitawa hyakukomela
hihuwi. Mkwehaye wato pa
mhang ni kuwuha ngahi.

LESSON 7.

mpa	mpe	mpi	mpu
mpu-hi	mpe-la	mpi-la	ni-mpa-la

lya	lwa	lyu	lwi.
lyu-wa	ku-lwa-la	lya-na	lwi-ha

pya	pyu	pwa	pwe.
-----	-----	-----	------

pya-gi-la
pwa-ga.

lya-pyu-pi-te
ma-pwe-le-ke ha.

nywi	nywa	ndya	ndwa.
nywi-ta	a-ku-nywa	ndya-ngo	ndo-ndwa

Mundu wa mpuhi ayi mundu wahihakahu. Wana wakambako wayangite mpila ni kuyingila m'store. Nampalapalitaye kuko nambo ngakumhimanila ndeka. Mundu oyo alwala hiwanga lala mbanga kuhika kuhotola. Wakulima hinanasi wakilawihe mayela pa ndyango ya aDona.

LESSON 8.

mbwa mbwe ngwi ngwa.

mbwa-ni
li-ngwi-ua

ni-mbwe-ni
li-ku-lu-ngwa

mndu mche mkwa mnyo

madu-nga-mi-hi
mkwa-o

mche-che
mnyo-lo-lo

mpwa twi mhwi gwi myo

ku-mpwa-gi-la
a-myo me-la

ku-twi-li-ha
ku-mlo-le-la

a-myo-me-la
mhwi-li

Na nimbweni hakinitile ; kwa-
lini hakiayogope kukiliuka.
Wandu wa ku Mungi wayenda
kulowa mkwao. Wapatite chi-
nyokoto cha homba hinawingi.
Mangwina malacho machuwa
gano gagoloka pa mawu pa Lu-
pingo. Kwende titwilihe hihulu
ni machi magambo wandu wapala
kuteleka. Lihona liyomwike :
tikatende uli ? Tikotoka pela !

PART II.

TANGANYIKA TERRITORY.

Ndima witu ukemeka Tanganyika Territory pa Continent ya Africa. Upata lihina lyake kuhumila ku luchi lukulungwa lokukemeka Tanganyika, kumpoto kwa luchi lwitu, Lake Nyasa. Chiyi chilundiko cha Central Afrika magambo chiyi pakati pa Afrika. Kumpoto yiyili milima ya Uganda ni Kenya, milima ya Wa British; kuzambwe Belgian Congo, Rhodesia, ni Lake Nyasa; kumwela Portuguese East Afrika ni ku lipuli Indian Ocean. Chiyi chilundiko cha Afrika chikulungwa kupitikiha. Tiliwula pa Geografia kuti hiyi hitumbi hila-cho chamuni chitumbi Kilimanjaro papo ya-oneka theluji panani pake chaka ni chaka. Kawili uyi nkuka ukulungwa uluhika Ruvuma. Uhumila ku Songea ni kuyenda yenda kupitikiha mpaka kuhimangana ni nkuka Lujenda ni papamo mikuka yiwili yiyenda nkuka umo ukulungwa mpaka kumbwani.

Chitumbulili kalongohi kumbwani kwama-nyiki kwa wa Arabu, ni Wa Islam wapiti ku hikaya hyao kuwula dini yao ni kukamula wawanda. Kawili wapatite hyuma hinawingi pa kuhemela chiliwi, zahabu, ndembo, ni mawu ga hyuma, ni hingi hingi, ni kuhemeleha pa milima yingi. Milonga ya Dar-es salaam ni Tanga yamanyiki chitumbilili kalongohi; milonga yingi yiyili Kilwa ni Lindi.

Ndima ula pakati pa Tanganyika Territory wamanyiki ni Wa German ni Wa British cha-muni Livingstone ni Stauley. Wa German

nambo waukamwili ndima kutama ndima wao, ni waluhiki German East Africa. Watumite wandu kuutemula nambo ngondo ikulungwa ya 1914—1918 yayingili m'ndima uni mpaka Wa German watilite. Chitumbulili ngondo ikulungwa mihuku yoha yakutana pa kuliyeke yakemike League of Nations (Kukokanika kwa Mihuku.) Pa kutemulika kwao Wa British, wapikahiki libengo lya kutemula ndima uni, hino kuluhika Tanganyika Territory.

Ndima uni wa Africa wamanyiki poha poha chitumbulili kalongohi magambo ga uwanda. Wa Arabu wakumbwani wayingalili ndima, mpaka ku nuchi hikulungwa, kukamula wandu ni kwapeleka kumbwani ni ku Zanzibar kwahe-meleha ngati wawanda. Magambo ga chiKris-to Wa German watumbwili kuhiwilakiha chi-ndu echi chihakau, ni pakuhika Wa British watemwili kuti na mundu ahotola kuyingila uwanda.

WaZungu ni wapili wahotola kupanda mbeyu hinawingi ni hya ntundu ntundu pa ndima uni; wiwila wapata chuma chao. Migunda yikulungwa ya WaZungu ikemeka Plantations pala wapanda sisal, coffee, ni cotton (litonji). Wayitu wakuyenda kambwani wahenga libengo pa plantations. Wangi wene malango wapata libengo lya kulemba pa Office ya Boma, pangi pa plantations, ndi pangi pangi. Wapili wene wapata chuma pakupanda lihona, litonji, mpunga, mayao, mapemba, malawi, ni hingi hingi.

Chikahi cha Wa German wapangite micheo inyahi ni ndila ya njanje. Iyi yakutumakila kwakututula uiohi ni kwakupita wandu kanyata uko ni uko.

Wandu akambako walipa nchongu kuyangaitila pa lihengo lya kupanga ni kutendekeha micheo; lya kutemula ni lihengo lingi lingi lya ndima ula ukulungwa. Nakayi WaZungu walipa nchongu ni customs (malupia ya palika pa kuyingiha hindu pa ndima umo kuhumila ku ndima wungi). Kunyahi kumanyiha muni muni malowe goha ga ndima witu, ni kupata malango nahuli kuti titame wandu wakuyangaitilana pa lihengo lya ndima.

HUMO HYA WAHUUHWA WA AFRICA.

WANDUNGAMIHI WA UGANDA.

Wila yalembiki pa Church Kalendar ya Diocese ya Nyasaland, wombe Akaboni wa Uganda. Nani awa Akaboni wa Uganda? Awa ni Wa Kristo ni wanafunzi ni wakuyuwana awo Bishop Hannington ni Archdeacon Mackav awabatize ni kwaula liyitikilo lya chiKristo, chikahi echo chayili cha Bambo mnyahi wa Uganda, lihina lyake Mtesa, kumpoto kwa luchi Victoria Nyanza. Nipa oyo bambu mnyahi Mtesa ahwile nipa ayingile mwana wake lihina lyake Mwanga. Oyo Mwanga ngakwatogolela WaZungu, magambo pa chaka cha 1885 Government ya Wa Germany yayili kutendekeha ndima wa East Africa; nipa wandu wakape wayogwipe WaZungu hakiwayupe ndima witu: ni oyo Mwanga awulike ni wanawingi wake wakemeka Katikiro kwahakalila ni kupala kwakoma WaZungu woha. Chitumbulili pa chaka cha 1885 pa mwehi May pangi June apihite hamri kwayonanga WaZungu wakape wa Mission ni wandu wakape awo wabatiziki nakayili wana waschool, wakumanya kusema ni wangakumanya kusoma. Wiwila wana wa school wakamulike pakuhololela kuti wayili WaKristo awo wakokanike ni Wa Zungu kunjonanga bambo. Akalongo wao wagohite kupanga malango nahuli awake ngelele; nambo yayili yawaka. Wana watatu wakakombo wa wakiliwihe nambo wangi wakape wawahekite waka ni kung'ahika ni kwakoma.

Wakakombo wala watilite ni kukengeleka wapiti nikwawahila akawalimu wao hindu ihi.

Bwana Mackay apwagite malowe aga wiwila atolike, ni Kakumba ni boy wa Bwana Aslie, kawili Serwanga mkombo mlacho ni wakunyamba oyo abatizi. Wala watatu wang'ahike mawoko gao ni kuhikitika ni wakungike waumi, ni pahi pake moto apulite ni wayili kuhwa pachoko pachoko ; apa wapatikike pa mang'ahiko yao yakulungwa pakati pa malilimi ya moto, Mujasi ni wandu wake wahyungulihe ching'ahikili, ni kwapwagila kuti mluhwilaye hino kwa Isa Masiya (Yesu Kristo) ngati ahololile kati ahotola kutenda chindu chiyii choha kwayangatila. Maroho ya wandungamihi kanyata yawayingalili wakakombo wala ni papamo watunduwihe lilowe kumchengula Mlungu pa moto, ni wayimbite mpaka malilimi yao yapile yakanite kupiha pa malowe, wiwila wayimbiti:—

“Machua yakape tindumbaye Yesu

Yimba Roho, malumbo gake gakundinganila ;

Hyoha atendite hilinganila malumbo gitu

Ni kumchengula kwitu chichengulile.

Kwa kuliheleha muni muni

Yombe kwa magambo gitu atamite pahi pani

Ahwile pa Kalvari pa msalaba wa mang'ahiko ;

Ayumwike kuikengelela roho yitu pa malilo.”

Wakakombo wangi wakomite ni nkoha, wangi ni huti, mpaka akakombo ngati makumi gatatu, wala wahwile magambo ga liyitikilo lya chiKristo. Ni hino tiwakumbukila awa

nahuli tiwingilile utamo wao ngati wandunga-
mihi wakalongohi, wayili ngakuholalela umi
wao mpaka kuhwa magambo ga kuntogolela
Ambuya witu.

AUGUSTINE M H U H U,
ASKOFU WA HIPPO.

Oyo Augustine ni yumo wa akatati wa Church wa kalongohi ni mwene liyiniko ni mbili kupitikiha wangi wakape. Mhuhu Augustine awelekike pa Thagoste chikaya cha Numidio kumpoto kwa Africa A. D. 354. Lihina Iya anyongolo layili Monica, mbumba mnyahi pa chiKristo, nambo atate mundu ayili mundu wa kunja, lihina Iyake Patrichio. Monica apalite mwana mundu aleliki pa dini ya chakaka, na awuliki kutama mwanafunzi, nambo wayili ngakubatiza magambo kalongohi wayogwipe hubatiza kanyata, ngakutama kuhoka panyuma pa ubatizo: ni wapwagite, "Hakitikengeleke uli?" malowe aga ni hihi-mu ihyi nga hinyahi. Apo ayili mkombo waka alwalike papipi kuhwa, ni akumbukile malowe ga anyongolo, napalite kubatizika, ni ayili ngakubatizika magambo apatite kukinakina kanyata; ni andekite kumbatiza. Ni pa ukombo wake ayii ngakutama wicho, apitikihe kutama mhakahu, ni waukata, ni ayii ni maganja ganawingi gahakau natendite hihakau hinawingi. Na atate mundu ayili nga mnyahi na yombe, nambo mhano mundu Monica ayili mbumba wa malango, ayii ngakung'aha, akayi kumbula liyitikilo Iya chiKristo, ni kuluwila wicho wicho. Ayili mhakau ni nkali kwa Monica nambo Monica kwa unyahi wake ni

kuliyeka andemiti ndumbake : pakuyomokela atamite mwanafunzi ni abatiziki ; aga malowe ga atate mundu Augustine.

Augustine ayili ngakupala kuyuwa malowe ga anyongolo ; ayii kuwingila malango ga chitabu cha Filosofo yumo wa kalongohi kati lihina lyake Cicero. Apa asomite chitabu echo alolite utamo wake mwene uyi uhakau ni wahoni, apalite kutama chinunu ni kulola hakiitame uli, ngakumanya wicho omo hakii-tame. Asomite Epistela ya Mhuhu Paul. Ahiloliti unganga, magambo roho yake yayii ngakugololoka, "Mundu wa pa ndima ngakuyupila aga ga Roho Wa Mlungu, magambo kwa yombe ya yili ya nganga." (I Cor. ii, 14.) Kanyata awingilile malowe ga Wa Kristo wakupatuka, awa wambingilile mundu Wa Persia, lihina lyake Manikayo.

Augustine apatite liyitikilo elo apa ayili ni hyaka asharin, atamite na wombe hyaka kenda, panyuma pake awalekiti ni ayili pa utamo wakuholahola ; ahikite ku Karthago chikaya chikulungwa cha pa Afrika, ayii mwali-mu kukula, nambo ngakutamalikila, magambo wakakombo wakuko wayii nga wanyahi, nambo wayii wangomo ; angahike kupitikiha mpaka awukite safari mwanja ku Rum. Nambo anyongolo ayii ngakumpala kuti awuke : nipa anyongolo anyendile Askofu wakuko kuti apwage ni mwana mundu apate kukotoka wicho pa ndila ihakau. Askofu ammanyilikile Augustine, kuti pa kuhyoma ntina wake uko

ayi nako magambo ga mahengo gake ngakuhotola kupwaga ni yombe, hakiapitikihe kusoma ni hakialole mwene icholi ya wa Manikayo. "Nenga nayili pa liyitikilo lilo kalongohi, nambo nikapitikile kusoma nalolite icholi yao ni kuhoka kwao." Nambo Monica ngakupembeka ni malowe, apitikihi kumpembeha Askofu ni miholi kuti apwage ni mwana mundu. Askofu ayegiye, "Uyendaye, Mlungu akupikihi chihomo, ngakuhotoleka kuti mwana wa miholi hila ahowe." Monica alolite kuti malowe gake ngati gahumile kunani, ayitikili. Augustine amanyite kuti anyongolo ayii ngakupala kuti yombe ayende ku Rum. Apa alolite kuti anyongolo apite ku church atilite, kuyenda ku Rum, ni ayili mwalimu kukula; wanafunzi wake ngakungaha ngati ku Karthago, nambo ayili ngakundipilila njombe yake, mpaka alolite njala.

Asomiti, apite ku Milano, awulite, kukula ahimingine naye Askofu yula mnyahi muni Ambrose. Apite kunjuwanila pachoko pachoko, atumbwili kugaleka malowe ga upuhi, mpaka apatite kutama mwanafunzi wa Dini ya chakaka. Monica ambingilile ku Milano, ahimingini ayi ni utamo unyahi, akinikinite. Momo Augustine alolite malowe gakape gakunja kutama upuhi, gayili ngakumpikiha kutogolela, nipa ayili kuinganamukila Epistola ya Paul Mhuhu; ngakuilola kawili kuti ni upuhi, nambo asomite muni mpaka atwilile ni maholalelo ni honi kwa mahengo gakape

gakuola ni mahakau ayi kugatenda-tenda. Apaliti muni kwawingilila wahuhu awo aliho-twile hyiga yao, ni amanyite kulilema. Nipa lyuwa limo agonile pa nyumba eyo atamite pa ngunda, mpaka aliliti miholi, ni kuyuwanila malowe ngati ya mwana kupwaga. "Utolaye ukasome, Utolaye ukasome," nipa ayegiye lilowe la nani? Nga lilowe la kukina kina kwa mwana. Ni ayili kuholalela kuti lilowe eli la-pelekike kwangu nenga? Kanyata atolite chisomiti chitabu echo chayili cha Epistola yake Mhuhu Paul, ahyekwile kwa malowe aga "Ngati pa muhi tiyenda-yenda wicho, nga pa kulya ni kulowela, nga pa uhehe ni kulalukila, nga pa ngondo ni wihu; nambo mlihwatike Ambuya Yesu Kristo mkayatenda manganingani ga hyiga kwa matukulilo gake." (Rom. xiii 13,14.) Chitumbulile machuwa gala achiweni kuti ayi mundu yungi. Alekiti lihengo lya uwalimu wa wandu wa kunja. Atamite papamo ni anyongolo ni maganja ganyahi: ni abatiziki pa lyuwa lya Pasaka A. D. 387. Ambrose Askofu yombe abatizizi. Awulite ni makili liyitikilo lya chi Kristo ni pa A. D. 391 atendiki kutama kasisi pa church la Hippo kumpoto kwa Africa. Pa A. D. 395 atendiki kutama Askofu wa Hippo. Wiwila miholi ni maluwo ga Monica anyongolo wake ngakuhwauka pa waka: liluwo lya liyitikilo lhotola kuwaha hitumbi nikuhilema zambi. Mhuhu Augustine ahwile pa chaka cha A. D. 430, August 28.

M H U H U C A T H E R I N E ,

M N D U N G A M I H I .

Malowe ga Catherine Mhuhu ngakumanyika muni muni. Ayili mundu wa Egupto momo titogolela kunkumbukila pa wahuhu wa Africa.

Eusebius oyo alembite malowe ga Church, apwaga kuti Maxentius Kaisar atamite pa Alexandria chikahi chingi chingi, ni kwatola akambumba wa wandu wa chikaya ni wana wao akambumba.

Catherine ayili wakumanyika muni muni pa Alexandria na yombe ayii mKristo wa hyuma. Wandu wakape wanjiniki muni muni, ni Maxentius yula apalite kuntuwula.

Akanite kutuwulika ni wamitala, ni ayili kuliwikingani kahwa. Maxentius apangite malango kunkoma, nambo alepile magambo antogolile muni muni, ngakuhotola kunkoma. Nambo ambingite pa chikaya, anjupite hyuma hyake hyoha. Wanjiniki muni muni ni kuliwika pa kayika lyuwa lyake kupitikiha wakambumba wangi wangakutuwluka, pangi wakukana kutuwuluka magambo ga kupala kuhitogolela hindu hya Ambuya.

Pakuhololela mahengo ga wahuhu, tihotola kuhololela kuti Catherine ayii mganja wa akambumba wangakutuwluka, ni kuyuhwangana na wombe wakumbingilila pa kuhikana zambi. Pakunjinika muni muni wandu wagaonjekiha malowe gangi gangi kundumbalila. Wapwagite kuti ayili mwana wa Bambo; kuti ayili ni

malango kupitikiha mpaka Maxentius yula awakemite wa malango hamsini kupindakana ni yombe malowe ga chiKristo; nipa awahotwile wakape, mpaka wa malango wala wakape wayitikile chiKristo. Ni Maxentius awayochite moto wakape.

Kawili apwagite kuti mwene Catherine wankwapite ni hikoti ni wambikite pa nyumba ya kukungila ni kuikinganila njinga kuika papo malikumbu ni kunkunga papo, ni wila ahwile Mndungamihi. Magambo gake pa sanamu yake Catherine hakimlote machua gakape ahwata mbumbu ni papipi na yombe gurudumu.

M H U H U C Y P R I A N,
ASKOFU WA CARTHAGE, MNDUNGAMIHI.

Kumpoto kwa Africa chiyii chikaya, lihina lyake Carthage ni wandu wake wanawingi wayili waKristo, magambo wayuhwine malowe ga Ambuya witu kuumila ku Rum pa Italia.

Cyprian awelikiki pa chikaya cha Carthage, nambo yombe ni wakumbeleka wake wayili wandu wakunja. Apa ayili mwana andeliti wicho kwa liyiniko, momo ayili mkombo wa malango kupitikiha ni wakutopela. Apa ayii nkulungwa abatizike (A.D. 240) ni panyuma pake atamiti Kasisi ni Askofu (A.D. 248) pa Carthage.

Pa chikahi chicho Emperor Decius wa Rum atumbwili kwangaba waKristo wa pa utamo poha, mpaka wangi wa pa Carthage wakomike magambo ga Dini, nambo wangi watagile dini pa kuyogopa ni pakuchipala chuma chao. Apaliti kunkamula Cyprian nambo atiliti; ayii ngakupala kutagila umoyo wake kanyata mpaka ailimbihi mioyo ya wandu waKristo, pakutemula Church wicho wicho. Panyuma pa kuhwa kwake Emperor Decius, Cyprian akiliukile ku Carthage. Hiuo ayili ni lihengo lyake likulungwa kugena kwakiliuha wandu awa watagile dini yao, ne kwalangiha ndila ya kupela.

Nambo utamo wakuyogoha watumbwii kanyata pa Carthage, mpaka wandu wake w-yomwike muni. Wanawingi wandu wakuna watilite, kwaleka alongo wao wayili mkuhwa.

Momo Cyprian ayii kwakangamikiha waKristo kwayangatila wakulwala chitumbulile awa wahinakalile kalongohi, nipa waKristo wayu wine malowe gala ga Askofu, ni kuyenda-yenda moha muhikaya. Nambo wandu waku chikaya wapwagite poha poha kuti waKristo wakemite utamo ula ukuluugwa, nikuti milungu yao yahyomite nao wandu wa pa Carthage, magambo ayii ngakuyomolekeha kalongohi lihengo lakwang'aha waKristo woha mpaka kuyomoka njwe.

Wiwila kung'ahika kula kwa waKristo kwatumbwili kawili, nipa hino wamkamwile Cyprian kuti wamhikite mutu. Lyuwa lya kuhwa kwake wampihite kunja mpaka pa ngunda, ni wandu wanawingi waKristo wamhindikile pa ndila. Pakuhika pa utamo Cyprian achikimi, ahulite malaya yake ya ukasisi, abihite miho yake, nipa wa mitumba wake wamhikite mutu. Momo Askofu Cyprian wakemeka Mndungamihi, atagile umoyo wake magambo ya dini, pa chaka 258 A. D.

HUMO HYA KUKALAMUKA.

MAPUNDWA GATATU.

Kalongohi-kati gayili mapundwa gatatu, ni watamitaye papamo m'nyumba yimo m'chitengo. Yumo ayii nechoko muni, yungi ayii nkulungwa pachoko, ni yungi kawili ayii nkulungwa kupitikiha. Ayi yoha ayii ni chihayi chake chakuelela sina; kwa mwana chihayi chichoko ni kwa anyongolo mundu chihayi chikulungwa pachoko nambo kwa atate mundu chihayi chikulungwa muni. Kawili ayi yoha ayii ni chitihu chake: chitihu chichoko kwa lipundwa la mwana, ni chitihu chikulungwa pachokope kwa anyongolo, nambo chitihu cha atate mundu chayili chikulungwa kupitikiha. Nipa ayi yoha ayii ni chitala chake chakugolokela, chakulinganila ni ntunda wake.

Lyuwa limo lipundwa limbumba latelike sina ni kupakulila m'chihayi chake chake; nambo aveni kuti sina iyii yakulupuka muni ayegiye. "Tiyendaye, tikakine ku ndila, tikulye wicho." Apa wayomwili kuwuka woha watatu, ahikite mbinja, lihina lyake Asitu, ni kulingalila m'nyumba. Apwagite yombe yika, "Eke! kanyumba kanyahi kayii ka wani? Nikalole mkati mwaki nikandamuhe mwene."

Momo alingalile pa chihotwa, nambo ngakumbona mundu; alingalile pa chihotwa m'makigi mwake, nambo pakutupu wandu. Wila ayingile m'nyumba: magambo mapundwa gala ni manyahi, ngakuholalela pangi

hakiahike mundu wakuyiwa. Asitu abekilite muni apa ahiweni hihayi hila, apwagite, "Njala ikomite, nipabe." Ngati kahinja akatemi wamalango akayii ahotwile kundindilila mwene nyumba kuti ankeme pa chiliwi: nambo akayiwa, awutukile kulya. Pakutumbulila apahiti sima ya mu chihayi chikulungwa muni nambo yayii yakulupuka. Momo apite kuipaha ya m'chihayi chikulungwa pachoko nipa sima yake ya kuhimala, nipa ayii ngakuitogolela. Ni hino apahite ya m'kahayi kachoko. Ekee! sima yake inyahi, nipa alilingani ngakuhigaha.

Apa ayomwile kulya apalite kutama pa chitihu. Pakutumbulila alingiti chitihu chila chikulungwa cha Atati lipundwa, nambo aweni kuti chiyii chikukangamala, ni kawili chikulungwa. Hino atemi pa chitihu chikulungwa pachoko nambo aweni kuti chiyili: chakutepa-tepa changa makili. Moma apite kutama pa katiho kachoko, nipa aweni kuti kayii kakulinganila pela pa ntunda wake; akinite mpaka panyuma pake wahotwike nipa awile pahi.

Hino Asitu akwelite mpaka ndumbili ya panani, ni pakulola hitala apalite kugoloka. Alingite chitala chikulungwa kupitikiha nambo alolite kuti ni chilacho. Nipa apite kuchigeha chitala chikulungwa pachoko, nambo chayingile muni. Panyuma pake agolwike pa kachitala nipa kayii kanyahi kupitikiha, mpaka kahinja kagolwike ni kuliwika blanket ni kugoloka lugono muni. Nambo hino pano

mapundwa gakiliwiki, wayili kuhololela kuti sima ipolite kwali. Ni papo ayingile m'nyumba lipundwa likulungwa laweni lukolombi luyii mu chihayi, ni momo awalalili kuti mundu apahite. Atunduwihe kwa lilowe likulungwa lakuyogoha "Ayili oyo alile pa sima yangu?" Hino anyongolo lipundwa alolite pa chihayi chake, alihimine lukolombi luyii momo, ni alilite. "Ayili oyo alile pa sima yangu?" Hino lipundwa la mwana lalingalile m'chihayi chake ni kulola chihayi chiyili chitupu, changa chindu, ni alilite, "Ayili oyo alile pa sima yangu mpaka ngakuhigaha nga pachoko!" Ni alilite maholi. Hino amanyite ngakukangachikiha kuti mundu ayingile m'nyumba yao. Walolakihe poha poha, ni lipundwa likulungwa laweni kuti chihagamilo cha pa chitihu chake ngakutama lukwali lukwali, atunduwihe kwa lilowe likulungwa, "Ayili oyo atemi pa chitihu changu!" Ni kawili cha chitihu chikulungwa pachoko anyongolo lipundwa aweni chihagamilo chaki chikwinyiki-kwinyiki, ni apwagite, "Ayili oyo atemi pa chitihu changu!" Hino lipundwa la mwana laweni pa chitihu chake, ni kulola chihotwike ni kulila kupwaga, "Ayili oyo atemi pa chitihu changu ni kuhotola."

Hino mapundwa goha gapwagite, "Tiyendaye tipalepale pangi hakitimhimane mundu oyo ayili moni." Momo akwelite mpaka pa ndumbili ya panani. Pakutumbulila alolakihe pa chitala chilacho chila, nipa lipundwa laweni

pakutupu blanket, layii pahi, ni atunduwihe lilowe likulungwa, "Ayili oyo agolwike pa chitala changu!" Ni kawili anyongolo lipundwa alolite pa chitala chake, nipa chihagamilo chake wahegelile kutama pakati, ni apwagite. "Ayili oyo agolwike pa chitala changu!" Hino lipundwa mwana alingalile pa chitala chake ni ambweni Asitu agolwike lugono muni ayili papo. Ni alilite kupwaga, "Ayili oyo agolwike pa chitala changu, ayii papanipani!" Ni atendite woga ni kuyuwalila kwa anyongolo.

Nambo mhinja agolwikingani, ni papo lipundwa likulungwa lapwagite kwa malowe gake gakuyogoha, ayegiye ni mbepo ikulungwa kunja. Apa apwagite anyongolo lipundwa, ayegiye ayii mkulota mulugono mwake; nambo apa ayuwize lilowe lya lipundwa la mwana lakwelite muni, ayumwike kanyata ni akenyimwike kugalola mapundwa gatatu papipi ni chitala; achumbite kuwuka pa chitala: ni akwelite pa chihotwa, ni kuchumbila kunja; autwiki mbilo mpaka kwake. Mapundwa gambangalile kugeha kunikamula nikutunduwaha malowe, "Oyo! oyo! watilite! ukankamule! ukankamule!" Nambo wayii ngakuhotola kunkamula, wayogwipe kuhika chikaya nipa wakiliwikile kwao.

LIWEHA NI LIHIMBA.

Kalongohi-kati payili pakupimbatala paku-yogoha kupitikiha ni kawili pakulungwa papo patamitaye lihimba. Lihimba lila lalitendite bambo panani pa nyama hyoha, mpaka nyama hyoha hyatilititi.

Machuwa goha papo lihimba laweni njala latenditaye kuchuma, ni momo nyama hyoha hyayogwipe, hyapitite mu matula gao ni kutila oko ni oko: wiwila lihimba ahotwile kuhikamula omo apalili ni kulya mpaka kutupila. Wiwila atenditaye kwa chikahi chikulungwa mpaka kuycmoka nyama hyoha, kwayili yee! Hyatemi maweha gawili ga umi pela, ihyo hyakombile muni pakutula machuwa ganawingi. Lyuwa limo lihimba lyapitite m'litulo lake ni kuchuma, nipa ahikili omo yatamitaye maweha gala. Hino hyatondite muni, ni liweha limbumba laliliti ni kupwaga, "Yoyo Atate, atate titende uli? Titonditi lalino, tiyili nga makili kutila-tila, lihimba hakilitikule tenga tawoha." Mkambako wake ayangite, "Pepaye, mkayogopa, tiyendaye, tiutuke pachoko." Nipa wawutwike mbilo ni kulikengelela kwa lihimba.

Lyuwa lirigi lihimba lila lachumite papipi, ni liweha limbumba latumbwile kulila ni kuganagana, ayegiye, "Atate, atate, chakaka hakitikhwe lalino, magulu gangu kuwina, ngakuhotola kuutuka." Mkambako wake ayangite, "Ukotokulila, utende ngati omo hakinikupwagile, nipa hakitilame wicho." Papo awutukile papamo woha wawili kuhika papipi

pa lihimba, ni kuyegeya, "Mwanikemiti?" Lihimba layangite kwa malowe gakuhyoma, "Tumba wa mahoka mwenga, magambo kiki, ngakuhika pakutumbulila? Muhikaye papipi, nikunkulye." Liweha likambako layinime ni kupwaga, "Chakaka, atate, tapalitaye kuhika pakutumbula, tamanye kuti mwatikemite: nambo chikahi chiyii choha tayuwine lilowe linu, papo tahumite kwitu tachihimini chilihimba chikulungwa pa ndila, chachumite kwa kuyogoha kupitikiha, chatihwilikihi, nipa takiliukile nikutila." "Mupwaga kiki kiki?" latunduwihili lihimba, "Mwamanye kalongohi pakutupu lihimba lingi pani."

Liweha layangite, "Chakaka, chakaka, Bambo, nimanya muhololela wiwila kuti pakutupu lihimba lingi, nambo ayili likulungwa kupitikiha ntunda winu, omo munipitikihila nenga. Ngope yake yakuyogoha, ni kuchuma kwake kuyuwana kutali muni. Ayii wakuyogoha kupitikiha mwenga muni." Pakuyuwana malowe aga, lihimba layimite ni kuchuma kukulungwa, mpaka mikongo yoha kulegeleka. "Mnilongohe mpaka pa utamo papo ayii yombe, hakinihotole kunkula yombe, ni panyuma pake kula mwenga."

Maweha gala gautwike palungi pa lihimba, ni yombe awingalile. Wamhindikile mpaka pa chiliwa chikulungwa cha pa chino, machi gake gakulangala. Wahyungulwite mpaka kwihiki kwake, lihimba nambo layimiti cha kuni. Liweha likambako lapwagite, "Chilihiki-

mba chitama mhina muni, Bambo, chitama momoni moni!" Wiwila lihimba lahikite papipi muni alolekehe wicho momo, nipa alolite ngope ya lihimba liyake, liyili mkulingalila kuumila pa machi. Hino magambo ga kuhyoma kwake ayii mkuchuma kupitikiha, anyuha chimbugi chake ni kukuna mino gake. Lihimba lingi latendite wiwila pa machi; yula ayii pa ndima anyuhite kawili chimbugi chake, ni kuujogoha yula ayii pa machi, kuti ankamule. Nipa yula ayii pa machi atendite kawili wiwila. Ni hino yula wa pa ndima ayii ngakuhotola kulihinga, momo achumbile pa machi kupala kunkamula njake. Apa ahimini kuti alekela, apalite kukwela kuhuma pa machi, nambo ayii ngakuhotola magambo atyelembwike. Maweha gala gahyungulwite mu makigi kuhina ni kuhunga. "Ahwile Bambo yula wakutiyogoha, ahwile m'machi, tenga yika timhotwile. Mulikengelele! Mkuhwa nahuli!" Ni wapiti poha poha kuyaganiha malowe aga, mpaka nyama hyakinikinite ni kukiliukila kawili.

TAKULA NI RAKA.

Kalongohi kalongohi kayili kana ka kapecha, lihina lyake Takula : ni anyongolo wake wayili wakalamuhu, oyo akungite lihuho lyake m'lihamba pakati pa manyahi gakupinda

Machuwa ni machuwa apa anyongolo wa Takula apite kupala chiliwi ampwagile mwana wake, "Wenga nikuleka pani, utame chinunu, chiyii choha uchilola pangi uchiyuwa, ukatyalatyala, akayile kukupila liho ukakupila. Ukumbukilaye kuti uyile mchoko, ugonele makupama." Ni Takula ayitikile machuwa goha kutenda wiwila.

Lyuwa limo anyongolo apite ku mayendo, ni mwana andekite m'lihuho, agonile chinunu, nambo atunduwihe miho. Pakutumbula ayuwine njiwa yakulila, "Tutu, anyoko Ndaula ! Tutu, anyoko Ndaula !" Nambo Takula atemi chinunu, ngakutyalatyala mbuno yake, akayi kutunduwiha lwayu ngakutunduwiha. Panyuma pake wahikite wakulonda ayili mkuyenda-yenda pa manyahi kunaai kwa mutu wake.

Nipa ahawike pahi pa lihumbi, magambo manyahi yayili yachoko, natumbwile kukwela kawili. Nambo Takula agonile chinunu ngakutyalatyala mbuno akayili kukupila liho.

Lyuwa lyapyupite ni kutama teeke ! kanyata yayuwanike ngomela ichoko kuhumila patali. Yatendite kupi ! kupi ! kupi ! Takula apalite kuyuwana, magambo ngomela eli layuwanike pahi pa manyahi. Nambo agolwike chinunu, ngakutyalatyala mbuno akayili

likutu. Hino yahikite papipi, Kagayu! Kagayu! yapitite patali kupi! kupi! Nipa Takula aholalile pa moyo wake, "Kiki echi chiyenda ngati changa magulu? Chitumbulile kalongohi ngakuchiona chindu chakuyenda wila." Hino ayiwite malowe ga anyongolo gakungombelekeha, ni ayimite magulu gawili gakunyuma kulinga. Papo ngomela yila yakotwike, kwatamite yiii!

Takula apwagite, "Ah! nenga nkulungwa ngakuwa ngati mwana, ngakuyogopa kandu. Tumba, nga ngati natamite juma hitatu chitumbulile kuwelekeka kwangu! Nichilole chindu echi ni kiki!" Hino pani atunduwihe mutu wake ubilima kuhumila pa lihuho, nipa wawonine miho kwa miho ni liyoka!!

"Yoyo amao!" "Yoyo amao!" alilite Takula "Yoyo amao," yoyo am—!" Ayili ngakuhotola kulila kawili magambo Raka, liyoka lila, lan kamwile likutu, layili kunyemba-nyemba hinga yake yoha kuti limbinye ni makili ni kunkoma.

Kulila kula kwakutumbula kwayuwanike kwa anyongolo, nipa ahikite kuutuka kwa kuguluka-guluka, mbilo yake ngati mbepo, kunkengelela mwana wake. Hino nga woga kwa mwene magambo ayili kumhololela mwana ayili pa chilugu.

Apa ahikinganila ni kulitola liyoka kumhinginikiha mwana wake, atumbwile kulichumbila kulikwala koha ku ngongo, nambo Raka ayi kuyamila. Ho! Hoo!

ngakundekekeha mwana. Nkalamuho ayi kulichumbila kwa kuhyoma mpaka hyuo hyake liyayingile pa ngongo wake Raka nipa akachwile chingukulu chake. Raka atyalite-tyalite kulola kwa yombe nambo ngakundekekeha mwana. Nkalamuho atendite kwa makili gake goha nipa hino andekite mwana kuti amchumbile anyongolo.

Takula agalawike mpaka ayimite ni kutila. Anyongolo Takula akwehite lilowe kupwaga, "Tila! Tila!" nambo ayili ngakukotoka kulichumbila liyoka. Apa agwalite Takula anyongolo ambingalile kanyata kundongolela ndila. Apa ayii kuutuka nipa Takula alilite, "Amao muneka!" anyongolo anyuhite nkila wake, wayili upapatahu ku lutengo lwake, ni wiwila chayili ngati chiwalalilo kumlangiha kuti ambingalilaye. Panyuma pake pachoko wahikite pa utamo wapatali, kuko anyongolo Takula achengite kawili lihuho lyake pangakuoneka kwa liyoka. Chitumbulile lyuwa lila Takula ayili wakuyuwanila wicho kwa anyongolo, kupwaga chindu chingi chihakau chamhaukila ngati Raka yula.

KARIDELE.

Kalongohi-kalongohi payili mbumba ni mwana mundu Karidele. Lyuwa limo antumite Karidele kupeleka chiliwi kwa anyongolo wakulungwa magambo ayili mkulwala. Momo ayalike chiliwi, mikate ni hitumbuwa, nahiwikite m'chineko. Nipa ampwagile mwana mundu, "Uyendaye, ukapeleke kwa anyoko wakulungwa magambo lalino apitikiha kulwala, ni pakutupu mwana wakunjangatila. Nipa wambagile malowe gangi kuyegeya, "Ukachelewa pa ndila, ukapatuka, muyendaye pa mcheo kaayata kauyata, magambo lyuwa liyili inkuyenda."

Mwana apa awukite atolite chineko, alitawike kwa anyongolo kupwaga, "Mtamaye nenga niyenda; hakinikiliwike hino pao." Wiwila awukite, ni kuyenda mu mcheo, mpaka ahikite pa ndila yakuyenda ku migunda, ni ndila yakuhikita kuhikila ku nyumba ya anyongolo akulungwa. Pakuyina pala aholaile, "Nga eyi ndila ya papipi ni yene mihwili pakutama yayili ni mikongo ya mu migunda, magambo kiki anganihe amao kupita pa ndila iyi." Wiwila apatwike, na agaweni maluwa ganawingi gakunyamba. Agahikiti ni kutama pahi kukina nago. Panyuma pake agaweni makombo ni kapecha ni nungu ni kukina nao. Likomba limo latolite chineneko ni kukwela nacho mnani.

Mwana atumbwile kulila, "Hakinipate uli chineko changu chiyi mnani? Nanikiliwike

waka hakiwakangalapile.” Papo ayuwine malowe kunyuma kwake nipa anganmwike, alilolite lipundwa likulungwa ayii ni mbiho yake ni mhaku wake, ni ahwatite likoti lijipi. Pakutumbula ayogwipe nikupala kutila, nambo lipundwa lapwagite ni malowe ga wandu. “Ulila kiki?” Ni Karidele ayangite, “Amao anitumite ni chiliwi, ni likomba latolite chineko changu kupita nacho mnani. ‘Ndende uli nenga?’”

Lipundwa lyayangite, “Upepaye, hakini-kwele nenga ni kukutolela chineko chako. Uyenda kwako? Chiliwi echi ni cha nani?” Mwana ayangite, “Amao akulungwa ayii mkulwala, nipa nimtolela chiliwi echi.” Anyongolo wako akulungwa atama kwako? Nyumba ni yaku?” Kapulika ayii pa mtawa pihhi pa nkuka nipa ayili kapulika wake.” “Tumba! nambo uyaganila uli kuhuwula pa ndyango, ntunda wako ukepiti muni?” “Elo, nenga niyili nchoko, nambo litanga lya nyumba liyii ni njigalilo wake, nihuta ngoyi wake nipa litanga lihuwulika lene.” “Chinyahi, mlongolelaye, nihika hino pani, niluwa lihona kwa nganja waugu ayii papipi. Uyendaye kanyata magambo nenga ni wakuyenda mbilo, bakitihimaugane pa ndyango wa anyoko.” Hino lipundwa lahelihi chineko ni kunpikiha mwana ni alongolile.

Nambo lipundwa layili lakukalamuka kupitikiha, ayimite ni kulingalila mpaka alolite kuti kahinja kapitingani ngakuoneka, nipa

awalite yombe, autwike ndila yingi yakutaluka nipa ahikite pa ndyango wa anyongolo wakulungwa wa mhinja. Lipundwa layili lakutumbula kuhika; ahodile pa ndyango, nipa mwene nyumba ayangite, "Wenga nani?" Lipundwa layangite, "Nenga mwana winu Karidele." "Uhutaye ngoyi mwanangu, nenga ngakuhotola kuyumuka." Lipundwa ahutite, ayingile, amhimine mbumba agolwiki pa chitala; ni yombe pakulola lipundwa, ahindwike magambo ayili ngogolo. Lipundwa lanjukiwe pa ngongo nikuyenda naye ku chinyonyoli, kuko andekite.

Akiliwike ku nyumba ni kuhwata malaya gake mbumba ni kofia yake ya kilo, ni maglass ga pa miho yake, ni agolwike pa chitala, ni kulihika blanket mpaka kuhihya ngope yake, miho yake pela kuoneka. Panyuma pake pachokope ayuwine mking'indo wa mwana kuutuka pa ndila. Ahodile pa ndyango ni lipundwa layangite ni lilowe likulungwa "Hodini." Karidele ayingile ni kukangacha magambo malowe ga anyongolo gayili gakulungwa muni. Apwagite, "Amao, lilowe linu likulungwa lalino, muyili ni chikokoho?" Lipundwa layangite, "Nilwala kupitikiha." "Amao, mawoko ginu makulungwa muni." "Manyahi gakunjuwatila wenga." "Nambo makutu ginu ui miho yinu yakulungwa." "Yanyahi yakuyuwa wenga ni kulolela wenga, muhikaye papipi, miho yangu yatenda wuli." Karidele ahikite papipi pa chitala nikutama

pa chitihu, nambo ayili kuwagaya ni kuyogopa; agebite kumembeha ni malua gala agitwiule pa ndila. Hino lipundwa lya hyekwile mbuno yake pachoko ni mhinja alite, "Amao, mino yinu yakuyogoha." Nipa lipundwa layangite, "Yanyahi yakulila wenga." Nipa papo amchumbile ni kugeha kunkamula. Mwana ayili kutundawha malowe, "Yoyo, amao, yoyo! yoyo!" Ahawike pahi, ni lipundwa lyakamwile malaya gake nipa mwana agalekite m'nawoko mwake ni kulihaha pahi pa chitala.

Atate mundu Karidele apite ni malaulau kutinya hanju, yeyo yiyili lihengo lyake; ni ayili mkutema ku ukuka papipi ni nyumba ya anyongolo Karidele, ni alihyuwine lilowe lakulila mwana, nautwike ni kulinga pa dirisha, naliwent lipundwa, nambo ngakumuona mundu. Ayingile kanyata ni kungulukila lipundwa ni kundapula, ni liwawo lyake mpaka ahawiki pahi ni kuhwa. Amhutile kunja nakiliukile m'nyumba; papo agahimene malaya ga mwana mundu, nipa kuweleganya achilolite chigulu chake kuhi kwa chitala.

Aadunte kuti apite nambo kwayili yiii! Mwana wake ahindwike. Atate wake wanju-kwihe ni kumpembeha. Apa mwana atamite wicho andalwiche, "Ayii kwako anyongolo?" Mwana ayangite, "Ngakumanya, ngakumbona, apa mayingile nenga nilihimini lipundwa ligo-nite pa chitala." Atate wake Karidele apite kanyata kunja, nagaweni makanyato ya lipu

ndwa ni kwenw'ngalila mpaka ku chinyonvoli kake mbumba andekile, ni amhimanili. Anjungihe m'nyumba ni kuugoneka pa chitala, ni panyuma pake pachokope mbumba akikanwike nahotwile kulola wicho.

Hino atate wake Karidele apite kwaluha wa yake wawili, wala wayili ngapatali muni ni wayili kutema hanju yao; nakiliwike nao, nanjukwihe mbumba mu blanket kutenda ngati machila ni andongwihi ku chikaya. Atate wake Karidele anjukwihe mwana wake kulonghana nao, ni pa ndila andaluwe mwana, "Uli ngakuyenda-yen la muhi, hino kupilile, mwatendite kiki kuti mwacheliwe wiwila?" Karidele ayangite, "Nahumite kwitu muhi muhi, nipa amao aniwahile kuyenda kanyata ku mcheo pela, nipa nayiwite ni kupatuka pa mcheo, nipa natamite pahi pa ndila kukina ni makomba, ni lipundwa lanhimine nayii mkulila magamba likombo latolite chineko changa munani. Ni nenga nayegiye lipundwa ni linyahi magambo anihetehile chineko changa. Panyuma pake anakite, nahikite kuni kayika nipa apa nayungile m'nyumba anjumbile, apuliti kunikula nenga. Papa mwana atumbwile kulila kawili nambo Atate wake ayii ngakupala kukalapila, apwagite, "Wahilwike mwanangu."

Apa ahikite ku nyumba amhimini anyongolo wake Karidele ayii kulila maholi, ayegiye chinda chankanwile mwana wake. Nga kukina-kina yonbe kumtona mndumlake ayii kuhika ni mwana kunjukuhwa pa lhwega

Ambutwikile ni kunjuwatila ni kundalukiha hindu ihi hyoha byambwelile yombe. Anyongolo wakulungwa wa Karidele alwalite machua ganawingi nambo panyuma pake apatite kukina kina.

LIWEHA NI LING'WINA.

Kalongohi kati ayili papo mwanu wa liwehi, lihina lyake Kachenjedi, oyo atogolile kulya manjigi. Ayenditave machua goha kuyenda m'makigi mwa nkuka, kwali akagahimangani manjigi pangi ngolombe. Lyuwa limo apa ayili mkuwanga manjigi, ayingihe kanyata chiwoko chake m'machi, avegiye nikamule linjigi. Nipa ayiwite kulolekeha m'machi, nipa kanyata chiwoko chake chakamulike ni ling'wina, pwa!

"Yoyo! yoyo!" alilite Kachenjedi. "ling'wina eli lakamwile chiwoko changu, lipala kunihuta hino apa m'machi, kutama chiliwi chake; ndende uli? ndende uli?" Kanyata aholalile, "Nilikonge." Momo atumbwile kupwaga yika yake kwa malowe ga kumheka, "Aha! aha! Bambo ling'wina lakukulamuka! Avegiye angamwile chiwoko changu ni akamwile waka mahinju. Nihuwalila hakiakulye wicho lalino."

Bambo ling'wina alihihite mndogota ya mahinju, ni ayii ngakuhotola kulola kandu. Momo aholalile hino, "Oh nilekile!" Wiwila ahuwile pa ndomo pake ni kundekela Kachenjedi. Kachenjedi ayili ngakuyima, autwike ni kutila, apa ayili mkuutuka atunduwihe lilowe nikupwaga. "Nichengwinganila, Bambo ling'wina, mwanayahi mwenga, mwangole chiha." Nipa ling'wina lahymite kupitikiha, ni kulapula nkila wake, ni kuyahama ku ndomo wake. Layiwite, liweha litilite.

Kachenjedi ayili ngakukilinka kwa machuwa kuwanga ku nkuka, ayogwipe. Nambo apa

yayomwike juma atukulile kawili manjigi, pakutupu chiliwi chingi ayili mkuchitogolela ngati manjigi. Momo ayendite kawili ku nkuka, nipa alolakihe poha poha nambo ngakuliona ling'wina. Aholalile m'moyo wake. "Niyime nipate kumanyinganila."

Momo ayimite ni ayili mkulipwagila yika yake, kuyegeya, "Apo twayili ngakuoneka twinjigi ku ndima, twalilahite pachokope ku machi machua goha, nipa nenga niyingiha chiwoko changu m'machi ni kutikamula. Kwaini ngati twiyili lalino!" Ling'wina layuwalile m'logota pani, ni pakuywana malowe aga laholalile, "Aha! hakininkonge kuti niyii linjigi, ni apo ayingihi chiwoko chake mu machi hakininkamule hakinitupile lalino." Wiwila apihite mbuno yake panani pa machi ni kutoma nuu.

Kachenjedi alolite na kamo pela nipa apwagite, "Nichengwinganila Bambo ling'wina, mwanyahi mwenga; mwangoli chiha kulangiha pa utamo apo mwayuwalile mwenga. Utamaye papo lalino, niyenda kulya kungi." Ni awutwike mbilo ngati mbepo. Bambo ling'wina apihite luhuluhulu ku ndomo kwake pakuhyoma kwake nambo liweha liyomwile kuyenda mandahikati.

Hino kwa juma hiwili Kachenjedi ngakuki-liuka kawili apatite kungi chiliwi chake. Nambo hakevomwike juma hiwili ihyo apalite kawili manjigi; njala yake yawawite muni. Ahikite papipi ku nkuka ni kulingalila, kulo-

lakeha poha poha : nambo ngakuliona ling'wina. Ayili ngakupala ung'ang'a. Ayinite pela, atumbwile kupwaga yika yake kuyegeya, "Apa twinjigi ngakuoneka ku ndima nakayi ku luchi nicalolite machi kutimbula, timbu! timbu! nipa nimanya kuti twinjigi twiyili papo, nipa niyingiha chiwoko changu kutikamula. Kwali ngati luchi hakilutende timbu! timbu! lalino." Ling'wina ligolwike pahi pa luchi, layuwine malowe aga, nipa laganaganite, "Aha! ichi nga chindu. Nilitende ngati luchi kutimbula, nipa hakiayingihe chiwoko chake, nenga hakinikamule." Momo atimbwile luchi mpaka yatendite lihuluhulu ni kuyowanila.

Kachenjedi ayili ngakulindalila mpaka kulangiha malumbo gake, alolakihe na kamo pela ni kutila. Apo ayili mkuwutuka atundwihe malowe, kuyegeya, "Nichengwinganila, Bambo ling'wina, mwanayahi inwenga, niyenda paagi kulya lalino." Ling'wina lahyomite kupitikiha mpaka kukwela ku ndima ni kumbingilila Kachenjedi : nambo ayili ngakuhotola kumhimingana, ampitite pakuwutuka.

Hino liweha lakalamwike, ngakupala kuwanga kawili ku nkuka. Ayenda-yendite mpaka ahimangine utongonyo wa mu chihuli, nipa ayendite machuwa goha kulya, nambo Bambo ling'wina layili mkunanya malowe aga, nipa lapangite malango kumbingalila mpaka ampate. Momo lakwawite kulihuta pachoko pachoko mpaka ku utongonyo. Kuko ahutite

utongonyo woha wawile pahi, ni kukunga papamo ni kuyawalila momo.

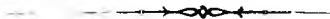
Panyuma pake pachokope ahikite ni kuwutuka Kachenjedi kwakuchumba-chumba, kwakukina kina. Nambo ayili ngakuyiwa kulolakeha, wiwila auweni kanyata litundiko lila lya utongonyo pahi pa nkongo. Aholalile, "Kwali nga oyo, kwali nganja wangu Bambo Ling'wina, niyende papipi kundolekeha."

Ayimite ni kupwaga yika yake, omo atendilaye machuwa goha. Ayegiye, "Utongonyo niutogolela muni, uyiliukulungwa ni wakupyaa, uhawuka ni mbepo, ni mbepo ipalagana hipambiko uku ni uku. Nambo, utongonyo wa lilundiko lila, niholalile, uwoliti nga unyahi, ngoi!" Ling'wina lahohalile, "Aha! lakukalamuka eli, niyegiye pakunkonga? Ninyuhe-nyuhe ngati mbepo." Wiwila aliwongwile, mpaka hipambiko hila hyapalaganike; nambo, pakutenda wiwila, ngongu wake wاونike pachokope. Kachenjedi ayili ngakulindilila kulolakeha kawili, apitite mu ngunda mbilo nambo atunduwihe pa ndila kuyegeya, "Nichengwinganila kupitikiha, Bambo Ling'wina, wa chiha muni mwenga, kunilangiha pakuyuwalila mwenga nambo ngakuhotola kuyima nenga lalino kuti ninchengula omo nikayi nipalile. Tamaye niyenda." Hino ling'wina layili ngati la mahoka pakuhyoma kwake. Alapile kuyegeya hakinimpate pa chikayi chingi, wiwila lakwawite nikulihuta mpaka ku nyumba ya Kachenjedi, nikuyingila

m'nyumba yake ni kuyuwalila momo, kundi-ndilila Kachenjedi apo hakiakiliuke ku nyumba yake.

Panyuma pake pachokope Kachenjedi ahikite kwakuchumba-chumba, kwa kukina-kina, nambo ngakuyiwa kulola-lola. Apa awandakile achiweni chihiwo pahi pa ndyango. Ayimite ni kundolokeha. "Kiki echi? chindu uli echi?" ayegiye. Hino alolite kuti litanga lakaywike, ngati chindu chikulungwa chayingile momo. Apwagite kawili, "Kiki echi nichiona?" Ayimite ni kupwaga yika yake, omo atendilaye machuwa goha. Atunduwihe lilowe kuyegeya. "Chakukangachikiha kuti nyumba ngakundamuha lalino, omo indendela machuwa goha. Magambo kiki iyili chinunu? Ngati mutama wicho mukayi munamwihe? Chiyili kiki chihakahu lalino?" Lingwina laholalile mu moyo wake. "Ninkonge kuti niyii nyumba akana waka kuyingila." Wiwila atumbwile kupwaga ni malowe manyahi. "Cha malaulau nganja wangu!" Aha! Kachenjedi ngakuyogopa yombe, apa ayuwine malowe aga! Apwagite. "Ekee! ni lingwina limingalile nenga. Ngati ngakuhotola kunkoma yombe lalino, chakaka yombe hakianikome nenga. Ndende uli?" Aholalile cha kanyata nipa ayangite, "Nichengula nyumba yangu, nikina-kina kuyuwanila lilowe lyako, nihika hino apa, pakulongolela nikatole hanju hyakutelekela chiliwi." Wiwila ayendite kutondola hanju ni kuhilundika pa ndyango mpaka kupula! kupula!

kupula! Nipa atolite moto ni kuhiyocha hanju.
Wiwila aliyochite ling'wina mpaka kuyuma
ngati homba yakuyayika.

KAPECHA NI NDOMONDO NI NDEMBO.

Lyuwa limo Kapecha ayili mkuwutuka m'makigi mwa lucht kulukutu, kulukutu, kulukutu, kulukutu, nipa ahiweni ndembo ni ndomondo, wayili mkupwaga. Kapecha atogolile kuyuwanila malowe gala, wapwagitaye, momo alihibite mu mhanga. Nipa ayuwanila malowe aga. "Atate Ndembo, mwenga muyii nkulungwa kupitikiha nyama hyoha hya pa ndima moni," apwagite Ndomondo, "Ni nenga niyili nkulungwa kupitikiha hindu hyoha hiyi m'luchi. Tiyendaye, tipange malango, tiyangatilane kutama mabambo, titemule hindu hyoha hiya mu ndima muni." Bambo Ndembo ayangite, "Chinyahi, tiyendaye, titende."

Kapecha ahekelile yika, apwagite mu moyo wake, "Ngoi, ngakuhotola kundemula nenga." Atilite, ni apite kutola ngoyi ukulungwa kupitikiha ni ndacho kupitikiha. Kawili atolite ng'oma yake ni kuyihiha m'mabamba patali. Ayoinwile kutenda wiwila akiliukili ku lucht mpaka ambhimangine ni kumpwagila, "Chonde, chonde, Bambo Ndomondo, munyangatile, ng'ombe yangu ya nkolo yiyingile mu ndogota, nga patali muni, nipa nilepalile kuyiwuha. Nambo mwenga mwene hikakala kupitikiha, ni mwene chiha, nihuwalila kuti hakimniyangatile." Bambo Ndomondo, pakuyuwanila malowe aga ga kunjinka, ayitikile kanyata.

Nipa kapecha apwagite, "Hino hakinikunge ngoyi uu ukulungwa m'ohiwulu chinu, nipa

kuyomokela kungi hakinikunge ng'ombe yangu. Ni papo niyomwile kutendenganila hakinihone ng'oma yangu, nipa mwenga hakimuhute kwa hikakala hinu hyoha, magambo ng'ombe iyinginganile mu ndogota, mpaka manyelo gake." Bambo Ndomondo apwagite, "Ngakuhotola kulepela." Wiwila Kapecha akungite ngoyi ula m'chiuno chake ndomondo, ni ayendite kulukutu! kulukutu! mpaka ahikite pa utamo pakutamila ndembo.

Anjinamili ndembo ni kumpwagila, "Chonde, chonde, chonde, Bambo Ndembo, mundendele chiha." Bambo Ndembo andalwihe, "Upala kiki?" Kapecha ayangite, "Ng'ombe yangu iyingile mu lutowota, nga patali muni, nipa nalepalile kuyiwuha. Kuyiwuha nimanya muhotola kuyiwuha, nambo kwali ngati muhotola kuyitikila.

"Nihotola" ayangite Bambo Ndembo. "Ngakuhotola kunema." Ayangite kapecha, "Hino nitolite ngoyi uu niukunge m'chitamba chinu, ni yakuyomokela yake hakinikunge ng'ombe yangu. Niyomwile kutenda wiwila, hakinihone ng'ombe yangu. Apo muyuwana kuhcna kwake, ngu! ngu! ngu! muhute, magambo ng'ombe yangu iyii ngulungwa kupitikiha." "Ukayagopa" ayangite Bambo Ndembo, "Nihotola kuhuta ng'ombe makumi gawili." "Ena nimanya," ayegiye Kapecha, "Nambo pakuhuta mtumbule pachoko pachoko, ni panyuma pake mhutihe omo muhotolela."

Wiwila aukungite ngoyi m'chitamba chake Ndembo nipa ayendite ni kutama pahi mu mahamba, ni kuyimba ng'oma. Hino apa Bambo Ndembo atumbwile kuhuta, ni atumbwile kuhuta Bambo Ndomondo, mpaka ngoyi wanonwipe nga! nga! nga! Bambo Ndembo ayegiye. "Eke! ng'ombo iyi itopela muni, nambo niyihute": papo atalwihe magulu gake muni m'luhumbi, ni kuhuta kwa makakala kupitikiha. Bambo Ndomondo nayombe ayegiye, "Eke! ng'ombe iyi iyingile muni m'udogota," ni papo ayiwili muni m'machi, ni kuhuta kwa makili kupitikiha. Ahutihe, Bambo Ndembo ahutihe. Hino Bambo Ndomondo alolite kuti ayili mkubutika ku ndima. Magambo Bambo Ndembo apitikihe kuhuta ahingite ngoyi ku nkongo, ni kawili omo auhiliti auhingiti m'chitamba chake.

Nambo apo Bambo Ndomondo alolite kuti ayili mkubutika ku ndima, ahyomite ni ng'ombe yila, ayiwile m'machi mpaka pahi. Kuyiwila kwake kula kwamhutite Ndembo kupitikiha mpaka magulu gake gatyelembuka, ni ayingile m'makigi mwa luchi. Ahyomite-nganila ni kulinonopeha mkuhuta mpaka pakuhuta kwake ayihuwile Ndomondo. "Nani oyo anihuwula nenga?" atunduwiki Bambo Ndomondo, ni kugamicha machi. "Nani anihuta nenga?" Atunduwihe Ndembo, nikuyowanila.

Hino apa waiolite kuti wayili mkukungihana, ni kuhutana. Watumbula kawili

kuhutana kwakuhyomanila, mpaka ngoyi wahikitike pakati, ni Bambo Ndomondo awile kwilima, ni Bambo Ndembo awile hangalagayo. Hino apa waba wawili walolite honi, ni ngakuyangulana. Wiwila malango gala wapangine gayomwike.

Kapecha ayili mkuyuwalila pa chiholi, atumbwile kuheka ni kuheka chiheko chihekelile, kuyegeya mu moyo wake. "Niwa-hotwile."

